

**BİLKENT ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYE**

**TİRAN ÜNİVERSİTESİ
ARNAVUTLUK**

VIII. ULUSLARARASI BÜYÜK TÜRK DİLİ KURULTAYI BİLDİRİLERİ

**25-28 EYLÜL 2013
TİRAN**

ANKARA 2013

“ÇAL” KELİMESİNİN ETİMOLOJİSİ VE KASTAMONU’DA ÇAL İLE İLGİLİ YER ADLARI

Doç. Dr. Eyüp AKMAN*

ÖZET

Türkçede “çal” kelimesi; “gerek” sözcüğü gibi, hem ad hem de fiil olarak bilinen, kullanım sahası oldukça geniş bir kelimedir. Dilimizde bu kelimenin fiil ve ad olarak oldukça fazla manası bulunmaktadır. (Derleme Sözlüğü’nden aldığımız şu örnekler kelimenin anlam zenginliğini göstermektedir: Lavabo, banyo. Çakıl ve taş yığını. Taşlık yer, çıplak tepe. Kireçli toprak. Ormanlık, fundalık. Sulu, düz ova. Susuz, çıplak engebeli alan. Müslüman olmayanların mezarı. Maki ile örtülü engebeli alan. Etrafı çitle örülmüş yazlık ağıl. Taştan yapılmış çit. Ben, çil, leke. Ala renk.(Cilt III)

Çal kelimesi, fiil olarak da şu manalara gelmektedir: Vurmak; yere atmak; def, davul gibi müzik aletlerini çalmak; yemek, yoğurt bozuşmak; kamçı ile vurmak; hayvanı kesmek; hırsızlık etmek; ısırarak, hafifçe andırmak; bakır çalmak; yoğurt çalmak; bir şeye vurarak ses çıkartmak.

Görüldüğü gibi kelimenin hem fiil hem de ad olarak birçok anlamı vardır. Eski Türkçeden itibaren karşımıza çıkan bu kelimenin, Orta Türkçe dönemi eserleri yanında, Türk lehçe ve şivelerinde, özellikle ağızlarda sıkça kullanıldığını görmekteyiz.

Bütün bunlara, bu kelimenin yer adı olarak kullanıldığını da ilave etmeliyiz. Bilindiği gibi Türkler Anadolu’ya ilk geldiklerinde yerleşim yerlerinin adlarını ya tamamen ya da kısmen değiştirmişlerdir. Tamamen değiştirdikleri yer adlarına, bağlı oldukları boyun veya tabi oldukları beyin adını verdikleri gibi o bölgenin coğrafi özelliklerini dikkate alarak da ad vermişlerdir.

Coğrafi özellikler dikkate alınarak verilen bir yer adının da “çal” olduğunu düşünüyoruz. Bugün Anadolu’da Çal adında yaklaşık kırk adet yer ismine tesadüf edilmektedir. Bu kelimeyle alakalı yer adlarından beş tanesi de (köy, mahalle veya muhit adı olarak) Kastamonu sınırları içinde bulunmaktadır.

Biz bu bildirimizde pek çok farklı anlamda fiil veya ad olarak kullanılan “çal” kelimesinin etimolojisi üzerinde bazı değerlendirmelerde bulunacak ve Kastamonu’da bu kelimeye bağlı olarak verilmiş yer adları üzerinde duracağız. Ayrıca Kastamonu’daki bu yerler gezilerek coğrafi özellikleri tespit edilecek, kelimenin yukarıda verdiğimiz manaları ile örtüşüp örtüşmediği hakkında malumat verilecektir.

Anahtar kelimeler: “Çal” kelimesi, etimoloji, yer adları, Kastamonu

METİN

Türkçede hem ad hem de fiil olarak kullanılan sesteş sözcüklerin sayısı epeyce vardır. Bu tür sözcüklere eski Türkçeden itibaren rastlıyoruz. Bunlardan “çal” kelimesi de; “gerek” sözcüğü gibi, hem ad hem de fiil olarak bilinen, kullanım sahası oldukça geniş bir kelimedir. Dilimizde kelimenin fiil ve ad olarak oldukça fazla manası bulunmaktadır. Bu bildirimizde kelimenin hem ad hem de fiil olarak anlamlarını edebî metinlerden ve sözlüklerden takip ederek vermeye çalışacak ve kelimenin etimolojini tespiti uğraşacağız. Ayrıca bu kelimeyle ilgili Kastamonu’da bulunan yer adlarına değineceğiz.

* Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

Çal kelimesi, Derleme Sözlüğü üçüncü ciltte “Taşlık yer, çıplak tepe; kireçli toprak; ormanlık, fundalık; sulu, düz ova; maki ile örtülü engebeli alan; susuz çıplak engebeli alan; Müslüman olmayanların mezarı; arabanın yanlarındaki direklere bağlanan sırık; salıncak; etrafı çitle örülmüş yazlık ağıl; taştan yapılmış çit; ala renk; ben, çil, leke; kül rengi”(DS C.III)anlamlarında kullanılır. TDK'nin Güncel Türkçe Sözlüğü'nde de kelimeye “Taşlık yer, çıplak tepe” karşılıkları verilmiştir.

Divanü Lugatı't Türk'te çal kelimesi ad olarak “alaca, kır”; fiil olarak “yere çalmak, vurmak, yenmek” şeklinde geçer (Atalay 1991:156).

Bu kelime Kutadgu Bilig'de ad olarak “alaca, kır”; fiil olarak “yere çalmak, vurmak, yenmek” anlamlarındadır (Arat 2005:1137).

Dede Korkut'ta ise bu sözcük ad olarak “çal kara kuş” şeklinde birkaç yerde geçmektedir. Muharrem Ergin bu kelimeye karşılık olarak “boz, kır, alaca, kül rengi” anlamlarını vermiştir. Kelime, fiil olarak da aynı eserde “hırsızlık etmek, vurmak, saz çalmak” şeklinde geçer (Ergin 1997:68-69).

Uygurca Altun Yaruk'ta da “yere çalmak” (Kaya 1994:328) şeklinde geçen kelimeye, etimoloji sözlüklerinde şu anlamlar yüklenmiştir:

Tietze, sözlüğünde Derleme Sözlüğü'nde verilen bilgileri tekrarlar ve çal adında Türkiye'de 25 köy ve mahalle bir ilçe olduğunu söyler. Doerfer'den naklen kelimenin Eski Türkçe karşılığını “kırçıl” olarak verir. Fiil olarak da kelimenin anlamlarını altı madde hâlinde sıralar: 1-Elle vurmak, silahı kaldırarak vurmak, ısırarak, sokmak. 2- Bir şeye vurarak ses çıkarmak. 3-Sirkat etmek, hırsızlık etmek. 4-İlave etmek, katmak, süt mayalamak, sarmak (beline, boynuna). 5-Andırmak. 6-Bir yere yollanmak (Tietze 2002:467-468).

Clauson sözlüğünde ise ad olarak çal, “siyah beyaz karışımı, gri renk” olarak geçmektedir. Fiil olarak da yukarıdan beri tekrarladığımız anlamlar verilmektedir (Clauson 1972. 4179).

Çal kelimesi Rasanen'de, ad olarak “gri, kızılımsı gri (at renkleri için), ekşi bir içecek, suyla karıştırılmış deve sütüne verilen ad” şeklinde yer alırken fiil olarak da hızlıca vurmak, tutmak, yakalamak” şeklinde geçer. Yazar, “çalış-” fiilinin kökünü de bu fiile bağlamaktadır (Rasanen 1969:96-97).

Doerfer de bu kelime için yukarıdan beri saydığımız anlamaları verdikten sonra kelimenin Türkçeden pek çok dile geçtiğini söyler ve kelime kökünü “ça” olarak açıklayan Ramset'e, bununla ilgili herhangi bir kanıt yok diyerek karşı çıkar (Doerfer 1980:31).

Altay Dillerinin Etimoloji Sözlüğü adı eserde ise bu kelimeye 14 farklı anlam yüklenmiştir. Bu anlamlar yukarıda saydığımız anlamlarla paraleldir. Köken olarak da kelime için iki temel yargıda bulunulmuştur: 1-Bir şeye vurmak, 2-Keskinleştirmek, bilemek (Starostin vd. 2003:413-414).

Tuncer Gülensoy ise çal kelimesine ad olarak “alaca, kır, gri, yaşlı, kocamış, taşlık yer, çıplak tepe” anlamlarını yüklerken fiil olarak da kelimeye 12 farklı karşılık verir: Vurmak, yere çalmak, müzik aletlerini çalmak, yemek, yoğurt bozuşmak, kamçı ile vurmak, hayvanı kesmek, hırsızlık etmek, ısırarak, hafifçe andırmak, bakıra çalmak, yoğurt çalmak, bir şeye vurarak ses çıkarmak (Gülensoy 2007:213).

İsmet Zeki Eyüboğlu bu kelimeye sözlüğünde yer vermemiş fakat “çalı” kelimesini açıklarken kelimenin kökünü çal- fiiline bağlamış ve kelimeye “vurulup

kırılarak alınan ağaç” anlamını vermiştir. Buna göre çal- fiiline vurmak, kırmak anlamı yüklemiş olmaktadır (Eyüboğlu 1995:126).

Hasan Eren de etimoloji sözlüğünde kelimeye yer vermemiştir.

Sevan Nişanyan ise kelimenin Eski Türkçe olduğunu, “çarpmak, vurmak, kakmak, ayakla vurmak, bıçak vurmak, çamur veya boya vurmak, alacalı hâle getirmek” anlamlarına geldiğini söyleyerek bu kökten türeyen kelimeleri de vermiştir (Nişanyan 2010:102).

Kıpçakçada bu kelime ad olarak “ala renkli, çil”; fiil olarak da “müzik aleti çalmak, düdük çalmak” şeklinde geçer (Toparlı 2003:45).

Azeri Türkçesi’nde çal, “başka bir renkle karışık gri renk, açık veya koyu gri renk; kırılmış, beyazlaşmış saç; bozkır” anlamlarındadır (Altaylı 1994:189).

Karaca’da bu kelimenin fiil karşılığı olarak anlamı “vurmak, atmak, fırlatmak, salmak” tır (Çulha 2006:57).

Karaçay Balkar Türkçesinde ise bu kelime fiil olarak, biçmek, kesmek, dokumak, örmek, vurmak, atmak anlamlarındadır (Golas 2000:175).

Tatarcada ise kelime, “ak, ağarmış, ak saçlı”, fiil olarak da “çalgi çalmak, çelmek, hayvan kesmek” anlamlarındadır. Bu kökten türemiş çalgı kelimesi de “ot biçme aleti, tırpan” manasındadır (Açıkgöz 1997:390).

Moğolca sözlükte çal kelimesi tek başına yer almaz. Orada “çalma” şeklinde bir kelime vardır. Anlamı “kement, ilmekli ip”tir. Fiil olarak anlamı da “saçtan kavramak veya çekmek” şeklindedir (LESSING 2003:263).

Lehçe-i Osmânî’de kelime, ad olarak “çalar renk, bozkır rengi, deve köşegi, deve sütü, bed renk, ayran” şeklinde geçmektedir (Toparlı 2000:85).

Yeni yayınlanmış olan “Türkçenin Kayıp Kelimeleri” adlı kitapta da bu kelime “taşlık, tepelik bölge, süpürge, sırık, alaca renk” anlamlarında verilmiştir (Dinç 2013:103).

Son olarak Burhan-ı Katı’da sözcüğün nasıl geçtiğine bakarak bahsi kapatalım. Bu sözlükte diğer sözlük ve eserlerden farklı olarak kelimeye ilginç anlamlar yüklenmiştir. Yazar, 11 başlıkta şu anlamlara yer vermiştir:1-Kılı ve tüyü iki renk olan nesne. 2-Hendek ve çukur. 3-Çulha çukur. 4-Tavla ve kumar oyunlarında münakıt olan şart ve rehin. 5-Kuş yuvası. 6-Su kuşu. 7-Keklik kuşu. 8-Kazvin kazasında karye adı. 9-Hind ilminde mesafe.10-Hind lisanında salınmak, reftar etmek, 11-Bir nevi balık

Özetlersek, çal kelimesine, ad olarak “taşlık yer, ormanlık, düz ova, mezar, sırık, ağıl, çit, ala renk, çukur, yuva” gibi birbirinden farklı manalar yüklenirken, kelimeye fiil olarak “vurmak, hırsızlık etmek, alet çalmak, ısırarak, ilave etmek, kesmek, andırmak, bir şey sürmek, fırlatmak, çekmek” anlamları yüklenmiştir. Önce isimleri bir kenara bırakıp kelimenin fiil anlamlarına bakalım. Kelimenin fiil olarak temelde iki farklı anlamı vardır. Bunlar, **dokunmak** ve **ilave etmek**. Diğerleri bu iki fiile yakın anlamlıdır. Konuyu biraz daha açacak olursak, kelimeye yüklenen anlamlardan vurmak, alet çalmak, ısırarak, kesmek (hayvanı kesmek), çekmek, hırsızlık etmek (el uzatmak, almak) doğrudan dokunmak (temas etmek) fiiliyle alakalıdır. Kastamonu ağzında kullanılan bir yeri süpürmek anlamındaki “süpürge çalmak”, bulaşık yıkamak

anlamındaki “bulaşıkları çalmak”¹,dikiş dikmek anlamındaki çalmak, hep dokunmak fiiliyle alakalıdır.

İlave etmek fiili ise; beline azık çalmak, süt çalmak (mayalamak) örneklerinde belirir.

Kelimenin etimolojisini bulmada sözcüğün hem ad hem de fiil olarak kullanılması işimizi biraz daha zorlaştırmaktadır. Bildiğimiz kadarıyla bu tür sözcükler (hem ad hem fiil olan) hakkında pek çalışma yapılmamıştır. Bu konuda yapılmış çalışmalar olarak Saadet Çağatay’ın kısmen değindiği bir makalesiyle (Çağatay 1967:39-50) Vahit Türk’ün 1996 yılında sunduğu bir bildirisini görmekteyiz. Vahit Türk’e göre bir kelimenin hem ad hem de fiil olarak aynışmasının sebepleri şunlardır: 1-Fiil kökünden hem isim hem de fiil türeten eş sesli ekler kullanılarak gövde yapılması. Bu tür seslerde ekin sesi aynı fakat işlevi farklıdır. Bu ekleri eldeki verilere göre -k,-n,-ş,-t,-z olarak sayabiliriz. 2—g’nin erimesi sonucu isim ve fiilin aynışması. 3-Aralarında akrabalık olmadan tesadüfen benzemeleri. 4-Alfabe yetersizliğinden dolayı (Türk 1999:1167).

Efrasiyap Gemalmaz ise bir sözcüğün hem isim hem de fiil olmaması gerektiği görüşündedir. Ona göre sesteş ve aynı zamanda hem isim hem fiil olarak kullanılan kelimeler (tat-, tat; gerek-,gerek vb.)aralarında anlam ilişkisi olmak koşuluyla aslî olarak, fiil konumundadırlar. Kendilerini fiil yapan ünlüler düştükleri için isimleşmişlerdir. Mesele tat kelimesi hem ad hem de fiildir. Fakat bu kelime önceden “tati”²” şeklindedir. Bu fiil ek aldığı zaman son ünlü düşer. Yani vurgusuz orta hece ünlüsü düşer, asıl vurgu son heceye kayar. Böylelikle geriye “tat” kelimesi kalır. Düşen ekin unutulmasıyla kelime hem isim hem de fiil olarak kullanılır. Türkçede fiiller tek başlarına, zaman/kip eki almadan sadece emir ikinci şahıslarda kullanılabilir. Bunun dışında ek almak zorundadırlar.³

Biz de burada Efrasiyap Gemalmaz’a katılıyoruz. Çünkü bazı isimler eylem gerçekleştikten sonra adlandırılır. Mesela “toz-” eylemi gerçekleştikten sonra kelime adlaşmış ve “toz” olmuştur. Buna başka örnekler de verilebilir. Aynı şekilde çal- eylemi gerçekleşmiş ve kelime adlaşmıştır. Bu da bize isimlerin aslî olmadıklarını, sonradan oluştuklarını göstermektedir. Bu durumda “çal-” sözcüğü başlangıçta fiil idi, daha sonra adlaştı ve günümüzde de hem ad hem de fiil olarak varlığını sürdürmektedir. Gemalmaz’ın görüşünden yola çıkarsak, sözcüğümüz başlangıçta “çalı-”şeklindeydi. Ek aldığı zaman vurgusuz orta hece ünlüsünün düşmesi sonucu “çalØ-” şeklinde kalmış ve hem ad hem de fiil olarak kullanılmıştır. Nitekim “çal” kelimesinin adlaşmış hâlleriyle fiil gövdesi “çal-” arasında bir ilişki kurmamız da mümkündür. Kelimenin fiil köküne dokunmak (temas ettirmek, vurmak)ve ilave etmek anlamlarını yüklemiştik. Çukur adı; vurularak, dokunularak, kazılarak açılan yer anlamlarında, fiilin köküyle alakalıdır. Ova anlamı da bu köke ilave edilebilir. Ağıl, çit, kelimeleri de temas ettirmek (birbirine çatmak) fiiliyle ilgilidir. Kelimenin “taşlık yer” anlamının, yaşlanmış, kır, kırçıl anlamlarını da kelimenin ilave etmek anlamıyla izah edebiliriz. Bu sonuncuları renk değişimi olarak açıklayabiliriz. Kelimenin “ala, kırçıl” anlamı için; o nesnenin asıl renginin değişmiş, o renge başka bir renk ilave edilmiş, renkler birbirine karışmıştır diyebiliriz. Yine kelimenin bakıra çalmak şeklinde görülen, benzetmek, andırmak

¹ Şu örneklerden kelimenin anlamı daha iyi anlaşılır: İki bulaşığı çalmadan yattı. Yere süpürge çalmadan gitti. Elbisem yırtılmış, eline bir iğne al da çaliver.

² Ünlülerin fiilleri isim yapan örnekleri Eski Türkçeden beri görülmektedir: ög:-öv-, ög-e: şöhet; kutad:-mutlu kılmak, kutad-a :mutlu; yaz:-yay-, yaz-ı:yayla.Ünlüler, isimleri fiil de yapabilmektedir: küç: güç, küç+e:- zorlamak; ölt:- ıslak, ölt-i:- ıslanmak

³ Efrasiyap Gemalmaz ile 17 Temmuz 2008 yılında yaptığımız sohbet. Bu sohbet, ses alma cihazıyla kaydedilmiştir.

anlamları da renk değişimiyle alakalıdır. Bütün bunlara Türkçenin yükselen hece yapısının ünsüz+ünlü olduğunu (Gemalmaz 1982:60) da ilave edersek kelimemizin Türkçenin ilk zamanlarında “ça-lØ-” şeklinde olduğunu kabul etmemiz gerekecektir.

Burada karşımıza bir sorun çıkmaktadır: “çal” kelimesinin kökünü “ça” olarak kabul ettiğimizde bu köke ad mı diyeceğiz fiil mi? Tuncer Gülensoy adı geçen sözlüğünde “çal” kelimesinin kökünü “ça” olarak kabul etmekte ve bu köke yansıma sözcük demektedir. Yukarıda kısmen değindiğimiz gibi, Ramset de kelimeyi “ça” köküne bağlamış ve Doerfer bunu reddetmişti. Biz ise bu kökün fiil olduğunu kabul ediyoruz. Çünkü “yaygın kanaate göre Türkçe bir hareket dilidir, tabii bu da milletin yaşadığı hayat tarzıyla ilgilidir. Bu yüzden kök hâlindeki kelimeler, çoğunlukla hareket ifade eden kelimeler, yani fiillerdir.” (Türk 1999:1166). “çal-” fiilinin yukarıda “dokunmak” anlamında kullanıldığını gördük. Bu kelimenin fiil kökü olabileceğini düşündüğümüz başka örnekler de vardır. Vurmak anlamına gelen “ça-k-” fiili de “ça-” fiil kökünden gelmiştir. Birbirine dayayarak, temas ettirerek bir araya getirmek olan “ça-t-” fiili de “ça-” kökünden oluşmuştur. Yine isim olan “çan” kelimesi de temas ettirmek, vurmak kökü olan “ça-”dan türemiştir. Hatta “çarık” kelimesinin de “ça-” kökünden geldiği düşünülebilir. Çünkü çarık, sığır derisinin iyice dövülmesiyle elde edilir.

Bütün bu örneklerin ışığında “çal” kelimesinin kökeninin “ça-” fiili olduğu söylenebilir. Eski Türkçede, klasik ve çağdaş Moğolcada “l” eki, fiilden isim, sıfat yapabilmektedir. ET. ına-l (unvan); kısı-l (dağ geçidi), Moğolcada “ükü-l” (ölüm), “törö-l” (doğum), “hüse-m” (arzu), “nomlo-l” (öğreti) vb (Ersoy 2012:239). İşte “ça-l” gövdesi de fiil köküne “l” eki gelmesiyle oluşmuştur.

Sonuç olarak eski Türkçeden itibaren yaygın bir kullanım alanına sahip çal kelimesinin kökeni için “ça-”fiili diyebiliriz. Kelimemiz “ça-l” şeklinde gövdeleşerek hem fiil hem de ad olarak kullanılır olmuştur. Bunlardan fiil olanının önce olduğunu, kelimenin sonra adlaştığını düşünüyoruz.

YER ADI OLARAK ÇAL

Türkler ilk geldikleri yerlere ad verirken ya o bölgenin coğrafi özelliklerini dikkate alarak ad vermişler ya da orayı fetheden bir kumandanın adına istinaden ad vermişlerdir.

Osmanlı’dan itibaren Çal adında bazı cemaatlara, topluluklara rastlanmaktadır. Bunların başında Paşa Sancağı gelmektedir. Bu sancakta aynı kökten türemiş olan Çalcılar adında başka bir topluluk da yer alır. Adana, Çukurova bölgelerinde Türkmen taifesinden olarak Çalıklı, Çalışlı, Çallı cemaatleri bulunmaktadır (Türkay 1979:288). Görüldüğü gibi bu cemaatlerin adları da “çal-” kökünden türemiştir.

Coğrafi özelliği dikkate alınarak verilen bir yer adımız olan “Çal” kelimesinin ne manalara geldiğini yukarıda anlattık Kastamonu’da XV. yüzyılda Çal adında beş adet yer adıyla karşılaşırız. Bunlardan köy ve yaylak adı altında ikisi Taşköprü’de, yine köy ve yaylak olarak ikisi Devrekani’de, sadece yaylak olarak biri de Kastamonu merkezde⁴ bulunmaktadır (Yakupoglu 2009:74,370,408).

1896 tarihli 19. Kastamonu Vilayet Salnamesi’nden öğrendiğimize göre Devrekani’de yer alan köyün adı Çalyaka olarak değişmiştir. Köyün hane sayısı 9, nüfusu 30’u erkek, 33’kadın olmak üzere 66’dır.

⁴ Kastamonu merkezdeki yaylağın adı “Çal”, Devrekani’deki yaylağın adı Yalak Çal diğer köy ve yaylakların adı “Çalca”dır.

Günümüzde ise Taşköprü ve Devrekani’de Çal adında herhangi bir yere rastlamıyoruz.

XVI. yüzyıla geldiğimizde Araç’a bağlı “Çalca” adında bir köyle karşılaşırız. Köy tek hane ve iki kişiden ibarettir. Temettuat defterlerinden öğrendiğimize göre ise 1844 yılında Araç’ta 12 hanelik Çal adında bir köy mevcuttur. Salnamelere göre de, 1896 yılında köyün adı “Çal” olarak değişmiş, hane sayısı 41’e, nüfus ise 131’i erkek, 129’u bayan olmak üzere 260’a çıkmıştır. (Akman 2008:9,15). 1933 tarihli Kastamonu İl Yıllığı’nda ise bu köyün hane sayısı 56, nüfusu 280 olarak görülmektedir. Günümüzde Çal adında köy adı sadece Araç ilçemizde varlığını sürdürmektedir. Köyün resmi kayıtlardaki adı Çalköy’dür.

Bu köylerden Araç’ın Çal köyüne gittik ve bazı incelemelerde bulunduk. Köyün coğrafi özellikleri, yukarıda kelimeye yüklenen anlamlar ile aynıdır. Yani köy, tamamen taşlık bir alana kurulmuş, kayaların arasına sıkışıp kalmıştır. Bu da bize gösteriyor ki atalarımız yer adlarını verirken son derece bilinçli olarak vermektedirler. Günümüzde ise bazı yer adlarımız değiştirilmekte, yerlerine manasız isimler verilmektedir. Bu konuda duyarlı olmamız, ata mirasına sahip çıkmamız gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- AÇIKGÖZ, Halil vd. (1997). *Tatarca Türkçe Sözlük*, İstanbul
- AKMAN, Eyüp (2008). *Kastamonu Vilayeti Salnamelerine Göre Araç ve Mergüze (İhsangazi) 1869-1903*, Ankara, Gazi Kitabevi
- ALTAYLI, Seyfettin (1994). *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü*, C.I, İstanbul, MEB yay.
- ARAT, Reşit Rahmeti (2005). Yusuf Has Hacıb, *Kutadgu Bilig*, Kabalcı Yay., İstanbul
- CLAUSON, Sir Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford At The Clarendon Press
- ÇAĞATAY, Saadet (1967). “Pekiştirilen Fiiller”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 39-50.s.
- ÇULHA, Tülay (2006). *Karaycanın Kısa Söz varlığı*, İstanbul
- DERLEME SÖZLÜĞÜ (1993). TDK Yay., Cilt III
- DİNÇ, Ahmet (2013). *Türkçenin Kayıp Kelimeleri*, İstanbul, Fanus Kitap
- DOERFER, Gerhard (1980). *Wörterbuch Des Chaladsch (Dialekt von charrab)*, Budapest
- ERGİN, Muharrem (1997). *Dede Korkut Kitabı II*, Ankara, TDK yay.
- ERSOY, Feyzi (2012). *Türk-Moğol Dil İlişkisi ve Çuvaşça*, Ankara, Gazi Kitabevi
- EYÜBOĞLU, İsmet Zeki (1995). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, İstanbul, Sosyal yay.
- GEMALMAZ, Efrasiyap (1982). *Standart Türkiye Türkçesi (STT)’nin Formanlarının Enformatif Değerleri ve Bu değerlerin İhtiyaç Hâlinde Bu Dilin Gelişimine Muhtemel Etkileri*, Erzurum
- GOLAS, Ewa Siemienieć (2000). *Karachay-Balkar Vocabulary of Proto-Turkic Origin*, Krakow
- GÜLENSOY, Tuncer (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, C.I, Ankara, TDK Yay.
- KAŞGARLI MAHMUT (1991). *Divânü Lugati’t Türk*, C.III, Haz. Besim Atalay, TTK Yay.
- KAYA, Ceval (1994). *Uygurca Altun Yaruk*, Ankara, TDK Yay.
- LESSING, Ferdinand D. (2003). *Moğolca Türkçe Sözlük*, C.I, Çev. Günay Karaağaç, Ankara, TDK Yay.
- NIŞANYAN, Sevan (2010). *Sözlerin Soyağacı*, İstanbul, Everest Yay.
- ÖZTÜRK, Mürsel-ÖRS Derya (2000). *Burhan-ı Katı* (Mütercim Asım Efendi), Ankara, TDK yay.
- RASANEN, Martti (1969). *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türkischen Sprachen*, Helsinki
- STAROSTİN, Sergei Anatol’evich, A.V.Dybo, O.A.Mudrak (2003) *Etymological Dictionary of The Altaic Languages*, Boston
- TIETZE, Andreas (2002). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*, C. I, İstanbul, Simurg yay.
- TOPARLI, Recep (2000). *Lehce-i Osmani* (Ahmet Vefik Paşa), Ankara, TDK yay.
- TOPARLI, Recep vd. (2003). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, TDK yay.

TÜRK, Vahit(1999). "Türkçede İsim ve Fiil Olarak Ortak Kullanılan Bazı Kelimeler Üzerine",3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı, 1996,TDK Yay.

TÜRKAY, Emin (1979). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İstanbul, Tercüman yay.

YAKUPOĞLU, Cevdet (2009). *Kuzey Batı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi, XIII-XV. yüzyıllar*, Ankara, Gazi Kitapevi

Kastamonu Araç ilçesi Çal köyünden görüntüler

